

УДК 339.5.012.23+339.92:341.176(4)

Горкун Т. І.

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ В МЕЖАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УГРУПОВАНЬ НА ПРИКЛАДІ НАФТА І ЄС

Розглянуто і проаналізовано основні принципи та механізми регулювання міжнародної торгівлі послугами, які використовуються в межах інтеграційних угруповань, вивчено та зроблено порівняльний аналіз засад, за якими ЄС та НАФТА регулюють міжнародний рух послуг, як специфічного товару.

Загальновідомим є той факт, що етап переділу світових ринків товарів вже завершився на користь розвинених країн. Одночасно процес створення механізмів регулювання міжнародної торгівлі послугами лише розпочався. Саме тому вивчення проблем, пов'язаних з цими питаннями, має надзвичайне значення для забезпечення отримання Україною своєї ніші на світовому ринку послуг та її участі у процесах переділу цього ринку.

Зважаючи на проголошений Україною пріоритетний "Європейський вектор" розвитку, необхідним є детальний аналіз діючих та розроблених механізмів регулювання міжнародної торгівлі послугами як специфічним товаром з усіма притаманними йому властивостями. Саме такий аналіз може забезпечити порівняння механізмів регулювання торгівлі послугами в межах інтеграційних угруповань таких, як НАФТА і ЄС, у яких нині вже є практичне напрацювання теоретичних та прикладних законодавчих та економічних важелів регулювання такої торгівлі.

Законодавство ЄС чітко встановлює принципи, за якими повинна здійснюватися торгівля послугами між країнам і-членами. Основоположним документом у зв'язку з цим є "Угода про заснування Європейського Співтовариства", прийнята 25 березня 1957 року.

Основним документом, який регламентує торгівлю послугами між договірними сторонами в межах НАФТА, є, власне, "Північноамериканська угода про вільну торгівлю", що була підписана 17 грудня 1992 р. і набрала чинності 1 січня 1994 р.

Враховуючи принципи Світової організації торгівлі, обидві угоди зазначають, що стосовно громадян і підприємств договірних сторін мають застосовуватися принципи режиму найбільшого сприяння та національний режим, які в обох угодах мають однакове тлумачення.

Треба зазначити, що хоча направленість НАФТА на ліквідацію обмежень у взаємній торгівлі договірних сторін та практичні напрацювання в

цій сфері є одними з найрозвиненіших серед інтеграційних угруповань і суттєво поглиблюють домовленості в межах СОТ, вони консервативніші у справі лібералізації, ніж законодавство ЄС.

Північноамериканська угода про вільну торгівлю зазначає, що метою в регулюванні транскордонної торгівлі послугами є кінцеве усунення бар'єрів у взаємній торгівлі та застосування до послуг і постачальників послуг з інших договірних сторін принципів найбільшого сприяння та національного режиму [1]. Однак, згідно зі ст. 1207 угоди кожна країна у своєму розкладі лібералізації може встановити кількісні обмеження та зберігати їх на федеральному рівні. Одночасно у положенні не міститься імперативу на усунення таких обмежень в обов'язковому порядку, а лише за домовленістю сторін.

Значна частка торгівлі послугами здійснюється через присутність фізичної особи — продуцента послуг на території іншої країни (четверта модель міжнародної торгівлі послугами Генеральної угоди про торгівлю послугами СОТ). До цієї категорії належать послуги з консалтингу, медичні послуги, налагодження комп'ютерного забезпечення тощо.

В межах ЄС забезпечується свобода переміщення робітників, і в тому числі працівників сфери послуг. Така свобода згідно зі ст. 39 глави 1 розділу III "Угоди про заснування Європейського Співтовариства" [2] означає відмову від будь-якої дискримінації, основаної на громадянстві між робітниками країн-членів стосовно працевлаштування, заробітної плати, інших умов праці та влаштування на роботу. Працівники сектора послуг можуть вільно переміщуватися між країнами — членами ЄС, надавати послуги, влаштовуватися на роботу тощо без будь-яких обмежень на тих самих умовах, як і громадяни країни, в якій вони знаходяться. Згідно з законодавством ЄС, зокрема Директиви Ради ЄЕС 1612/68 від 15 жовтня 1968 р. "Про свободу переміщення робітників в межах співтовариства", Директиви Ради ЄЕС 68/360/ЕЕС від

15 жовтня 1968 р. "Про зняття обмежень на пересування та проживання в межах співтовариства громадян країн-членів та їхніх родин" і Директиви Ради ЄЕС 73/148/ЄЕС від 21 травня 1973 р "Про зняття обмежень на пересування та проживання в межах співтовариства громадян країн-членів з огляду на право заснування та надання послуг", країни-члени повинні надавати право громадянам залишати свою територію за пред'явленням ідентифікаційної карти або паспорта. Члени родини такої особи мають користуватися тими ж правами, що й громадянин, від якого вони залежні. Країни-члени не мають права вимагати від громадян отримання виїзної візи або її еквіваленту.

Окрім цього, вищезазначені директиви зазначають, що країни-члени мають надавати право в'їзду на свою територію громадянам інших країн-членів за пред'явленням лише дійсної ідентифікаційної карти або паспорта та не мають права вимагати в'їзної візи або її еквівалента, окрім випадків, коли така вимога може бути застосована до членів родини громадянина, які не мають громадянства жодної з країн-членів [3, 4, 5].

Відповідно до вищезазначених директив 68/360/ЄЕС та 73/148/ЄЕС робітники інших країн-членів мають право проживати на території країни-члена за умов одержання ними документа під назвою "Дозвіл на проживання громадянина країни — члена Європейського Співтовариства" ("Residence Permit for a National of a Member State of the European Communities"), який має бути дійсним на всій території країни-члена, яка його видала, та мати термін дієвості не менше 5 років і автоматично поновлюватися. Перерви у проживанні, які не перевищують 6 послідовних місяців, та відсутність на військовій службі не впливають на чинність дозволу. Дійсний дозвіл на проживання може бути скасованим на підставі того, що особа більше не працевлаштована, окрім випадків, коли є такі причини: непридатність у результаті хвороби або травми, примусове звільнення.

Згідно з Директивою Ради ЄЕС 73/148/ЄЕС від 21 травня 1973 р "Про зняття обмежень на пересування та проживання в межах співтовариства громадян країн-членів з огляду на право заснування та надання послуг", громадяни, які мають намір заснувати бізнес на території іншої країни або в'їжджають на територію цієї країни з метою надання послуг, можуть отримати "Дозвіл на проживання громадянина країни — члена Європейського Співтовариства" за умов надання органам реєстрації таких документів: ідентифікаційна карта, доказ що особа дійсно підпадає під одну з вищезазначених категорій. Окрім цього, ст. 4 Директиви зазначає, що коли період перебування на території країни-члена не перевищує трьох місяців, особі для проживання на цій території достатньо ідентифікацій-

ної карти або паспорта, з яким ця особа в'їхала до країни [5].

Пункт 2 ст. 4 Директиви стосується безпосередньо осіб, які надають або отримують послуги на території країни — члена ЄС, і зазначає, що такі особи користуються правом на проживання на період, що дорівнює часові надання послуги. Коли цей період перевищує три місяці, країна, на території якої здійснюється надання послуги, гарантує такій особі "право місцеперебування" ("right of abode"), яке засвідчує право на тимчасове проживання на території цієї країни [5].

Режим перетину кордону фізичними особами — продуцентами послуг країн — членів НАФТА різко відрізняється від режиму, впровадженого в ЄС. Так, згідно зі ст. 1603 глави 16 розділу 5 Північноамериканської угоди про вільну торгівлю дозвіл на тимчасовий в'їзд на територію договірної сторони надається бізнесменам іншої сторони в тому випадку, коли вони задовольняють загальним вимогам щодо в'їзду на територію цієї країни, санітарним вимогам та міркуванням громадського порядку і національної безпеки. Тобто, на таких осіб поширюються загальні імміграційні вимоги. Крім цього, договірна сторона може відмовити у видачі особі з іншої держави дозволу на в'їзд на свою територію, якщо приїзд цієї особи може вплинути на розв'язання наявного або можливого трудового конфлікту і на працевлаштування особи, задіяної в цьому конфлікті [1].

Додаток 1603 до глави 5 Північноамериканської угоди про вільну торгівлю містить положення, які стосуються видачі дозволів на перетин кордонів між договірними сторонами різним суб'єктам країн — членів НАФТА. Так, бізнесменам, які збираються здійснювати певні види діяльності, дозвіл на в'їзд до країни — члена НАФТА надається за пред'явленням ним таких документів:

- документи, що засвідчують громадянство;
- документи, що підтверджують мету візиту;
- документи, які підтверджують, що діяльність, з метою якої в'їжджає бізнесмен, є міжнародною за своїми масштабами і ця особа не планує влитися у місцевий ринок праці.

Від продуцентів послуг країни мають право вимагати доказу того, що вони збираються здійснювати значну за обсягами торгівлю послугами між країною, громадянином якої він є, та країною, до якої прямує.

З приводу внутрішньофірмового переміщення персоналу країнами — членами НАФТА гарантується свобода переміщення з метою надання послуг філіям, які потребують спеціального знання або пов'язані з процесом управління філією. Єдиною умовою, яку можуть висувати країни, до яких прямує така особа, є те, щоб особа працювала на батьківську компанію загалом не менше одного року

у трирічний термін, який передує даті подання заявки на дозвіл на в'їзд.

Стосовно професійних послуг, які здійснюються фізичними особами країн — членів НАФТА, договірні сторони залишають за собою право встановлювати кількісні обмеження на в'їзд таких осіб на свою територію. Тобто цей принцип дуже відрізняється від положень законодавства ЄС.

З метою полегшення для громадян країн ЄС можливості надання послуг професіоналами однієї з країн на території іншої країни ст. 47 зазначає, що Рада ЄС забезпечить згідно з пунктом 1 механізми для взаємного визнання дипломів, сертифікатів та інших свідоцтв формальної освіти і згідно з пунктом 4 забезпечить поступове зняття обмежень щодо медичних, фармацевтичних та споріднених з ними професійних послуг.

На відміну від законодавства ЄС стосовно визнання дипломів, сертифікатів та інших атрибутів формальної освіти, а також досвіду роботи Північноамериканська угода про вільну торгівлю у пункті 2 ст. 1210 чітко зазначає, що жодне положення угоди не накладає на договірні сторони зобов'язання визнавати такі дипломи, сертифікати тощо, отримані на території іншої договірної сторони, дійсними на своїй території [1].

Якщо розглядати конкретні види послуг, а саме — надання професійних послуг, то країни — члени НАФТА зобов'язуються закликати відповідні органи на своїй території розробляти взаємоприйнятні стандарти і критерії для ліцензування та сертифікації продуцентів професійних послуг. Наприклад, договірні сторони забезпечують можливість громадянам з іншої країни — члена НАФТА можливість здійснювати юридичні консультації з приводу законодавства країни, у якій ця особа має право займатися юридичною діяльністю. Однак, з приводу цього положення країни залишили за собою право робити винятки у своїх графіках лібералізації.

Стосовно фінансових послуг необхідно звернути увагу на главу 4 розділу 3 "Угоди про заснування Європейського Співтовариства", Директиву Ради ЄЕС 73/183/ЕЕС від 28 червня 1973 р. "Про усунення обмежень на свободу заснування та свободу надання послуг банками та іншими фінансовими інституціями" та Директиву Європейського Парламенту 2000/12/ЕС від 20 березня 2000 р. "Про заснування та здійснення бізнесу кредитними установами". Цими законодавчими актами забезпечується свобода фінансових інституцій у наданні послуг на території іншої країни ЄС. Ст. 56, глави 4 розділу III "Угоди про заснування Європейського Співтовариства" зазначає, що всі обмеження на переміщення капіталу між договірними сторонами та між договірними сторонами і третіми країнами забороняються. Країни ЄС повинні забезпечувати

свободу у здійсненні операцій фінансовими інститутами ЄС на своїй території як за умов створення філії або іншого способу комерційної присутності, так і за умов транскордонного постачання послуг (згідно з 1-ю моделлю міжнародної торгівлі послугами Генеральної угоди про торгівлю послугами СОТ), за умов, що ці фінансові інститути мають дозвіл на здійснення цих операцій, виданий відповідними установами іншої держави ЄС. При цьому філії таких фінансових інститутів мають задовольняти вимогам, викладеним у ст. 19 розділу III Директиви Європейського Парламенту 2000/12/ЕС від 20 березня 2000 р. "Про заснування та здійснення бізнесу кредитними установами", наприклад:

- Батьківська компанія зареєстрована як кредитна установа за законами своєї країни. Відповідно, філія підпорядковується законам цієї ж держави;
- Батьківська компанія або компанії контролюють понад 90 % акцій або корпоративних прав філії;
- Батьківська компанія має задовольняти вимогам компетентних установ своєї країни щодо якості управління філією та повинна гарантувати своїми активами зобов'язання філії тощо [6].

Відповідність цим принципам перевіряється компетентними органами країни ЄС, де розташована батьківська фінансова установа, та на її основі ці органи видають філії сертифікат відповідності, який надсилається відповідним органам країни, де розташована філія.

В разі, коли фінансова інституція стає неспроможною задовольняти вищезгаданим вимогам, країна, де розташована батьківська компанія, інформує про це компетентні органи приймаючої країни, а діяльність, яку проводить філія в цій країні, відразу починає підпадати під вимоги законодавства приймаючої країни [6].

Якщо, незважаючи на вжиті компетентними органами заходи або якщо ці заходи виявилися неадекватними, триває практика порушення представництвом законодавства приймаючої країни, компетентні органи цієї країни можуть вжити після інформування країни, де міститься банківська установа, всіх необхідних заходів для покарання, накладання штрафних санкцій на фінансову інституцію та заборонити подальше здійснення будь-яких операцій на своїй території.

Транспортні послуги, як один з видів послуг, що є об'єктами міжнародної торгівлі, в межах ЄС регулюються окремо від інших видів послуг. У межах ЄС забороняється будь яка дискримінація перевізників за національною ознакою. Крім цього, встановлюється заборона, згідно зі ст. 75 розділу V "Угоди про заснування Європейського Співтовариства", дискримінаційних заходів, які набувають

форми встановлення перевізниками різної оплати й умов для перевезення однакових товарів за однаковими транспортними маршрутами на терені країни походження цих товарів або країни їх призначення.

Забороняється, якщо інше не узгоджено з відповідними органами ЄС, надання країнами ЄС преференційних умов (згідно зі ст. 76 розділу V угоди: ставок або умов, що мають елемент підтримки або протекціонізму) окремим перевізникам [2].

Країни ЄС підтримують політику преференційного обрання перевізників країн ЄС перед перевізниками третіх країн. Це, зокрема, можна проілюструвати на основі морських перевезень між країнами-членами та між країнами-членами і третіми країнами. Так, Директива Ради ЄЕС 4055/86 від 22 грудня 1986 р. "Про застосування принципу свободи надання послуг до морських перевезень між країнами-членами та між країнами-членами і третіми країнами" зазначає, що двосторонні угоди відносно взаємного перевезення вантажів, які підписані між країнами ЄС і третіми країнами, повинні бути розірвані або видозмінені, та згідно зі ст. 5 "всі майбутні договори з третіми країнами про взаємне перевезення вантажів забороняються, окрім виключних випадків, коли перевізники ЄС за інших обставин будуть позбавлені можливості ефективно здійснювати торгівлю із зазначеною країною" [7].

Механізми регулювання транспортних послуг не дуже чітко означені в межах Північноамериканської угоди про торгівлю послугами. Договірні сторони декларують принцип надання режиму найбільшого сприяння та національного режиму перевізникам з інших договірних сторін, але у національних графіках лібералізації вони встановили цілу низку обмежень у наданні цих режимів. Так, наприклад, у додатку IV до угоди всі країни-члени вказали, що тимчасово не надаватимуть режиму найбільшого сприяння у таких галузях транспорту, як авіація та морські перевезення.

Регулювання міжнародної торгівлі послугами в межах НАФТА і ЄС показує, що тенденції в цьому процесі спрямовані на створення більш ліберального торговельного режиму, заснованого на принципах режиму найбільшого сприяння та національ-

ного режиму. В обох інтеграційних угрупованнях, хоч і на різних стадіях практичного втілення, але застосовуються однакові підходи до регулювання торгівлі послугами. У зв'язку з цим треба ще раз нагадати наявні на сьогодні відмінності в договірних базах двох розглянутих угруповань: 1. ЄС, на відміну від НАФТА, має більш ліберальний режим перетину кордонів та надання послуг їхніми продуцентами з інших договірних держав ЄС; 2. Принципи НАФТА, на відміну від ЄС, декларують можливість встановлення країнами-членами кількісних обмежень на присутність іноземних продуцентів послуг на власній території; 3. Принципи ЄС націлені на повну лібералізацію торгівлі послугами в короткий строк, а договірні країни НАФТА залишили для цього довший термін; 4. Стосовно транспортних послуг законодавство ЄС набагато ліберальніше ніж законодавство НАФТА, де існує тимчасова відмова від застосування режиму найбільшого сприяння в таких ключових видах транспорту, як морський та авіаційний; 5. Законодавство ЄС більше застережних заходів застосовує до торгівлі фінансовими послугами, в той же час договірні база НАФТА обережніше ставиться до переміщення кордонів фізичними особами — продуцентами послуг. Як можна побачити з проведеного аналізу, законодавство ЄС набагато випереджає законодавство НАФТА у вирішенні питання лібералізації торгівлі послугами. Однак, треба усвідомлювати, що законодавство НАФТА значно розвиненіше, ніж законодавства інших інтеграційних угруповань світу щодо лібералізації міжнародної торгівлі послугами. Ця ситуація зайвий раз підкреслює, що процес створення механізмів регулювання міжнародної торгівлі послугами у світовому масштабі проходить лише початкову стадію свого становлення. Проведений аналіз механізмів регулювання міжнародної торгівлі послугами має важливе значення для України, враховуючи прагнення нашої держави приєднатися в майбутньому до Європейського Співтовариства та пріоритетних перспектив і напрямків розвитку Організації Чорноморського Економічного Співробітництва, націлених, як неодноразово відмічалось державними діячами нашої держави, на побудову на її основі зони вільної торгівлі.

1. North American Free Trade Agreement.
2. Consolidated Treaties: Treaty on European Union, Treaty establishing the European Community / Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities., 1997—168 pp.— ISBN 92-828-1640-0.
3. Regulation (EEC) No 1612/68 of the Council of 15 October 1968 on freedom of movement for workers within the Community.
4. Council Directive 68/360/EEC of 15 October 1968 on the abolition of restrictions on movement and residence within the Community for workers of Member States and their families.
5. Council Directive 73/148/EEC of 21 May 1973 on the abolition

of restrictions on movement and residence within the Community for nationals of Member States with regard to establishment and the provision of services.

6. Directive 2000/12/EC of the European Parliament and the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions.
7. Council Regulation (EEC) No 4055/86 of 22 December 1986 applying the principle of freedom to provide services to maritime transport between Member States and between Member States and third countries.
8. Regulation (EEC) No 1251/70 of the Commission of 29 June

- 1970 on the right of workers to remain in the territory of a Member State after having been employed in the State.
9. Council Directive 73/183/EEC of 28 June 1973 on the abolition of restrictions on freedom of establishment and freedom to provide services in respect of self-employed activities of banks and other financial institutions.
10. Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers.

T. Gorkun

**INTERNATIONAL TRADE IN SERVICES REGULATING
MECHANISMS IN INTEGRATING COUNTRIES:
NAFTA AND EU EXAMPLE**

In this article the main principles and regulating mechanisms of international trade in services in EU and NAFTA are presented and analyzed, the framework under which EU and NAFTA regulates the invisible trade is examined and compared.